

האם שיתופיות ותקשורת מבוססת תקשוב מונעת שחיקה בקרב מורים?

/ פנינה עדי כהן

תקציר

בשנים האחרונות נעשה שימוש מוגבר בשיתופיות ובתקשורת מבוססת כלי תקשוב בקרב מורים בבתי ספר בארץ. האם הדבר מפחית בעקיפין את רמת השחיקה של המורים? עבודה זו בדקה מודל לפיו הגברת השיתופיות והתקשורת מבוססת כלי התקשוב מגבירה את תחושת הקולגיאליות ותחושת הקולגיאליות בתורה מפחיתה את תחושת השחיקה של המורים. לפני הצגת המודל והממצאים של המחקר שבדק אותו, אתייחס לספרות המחקרית לגבי כל אחד ממרכיבים אלו והיחס ביניהם.

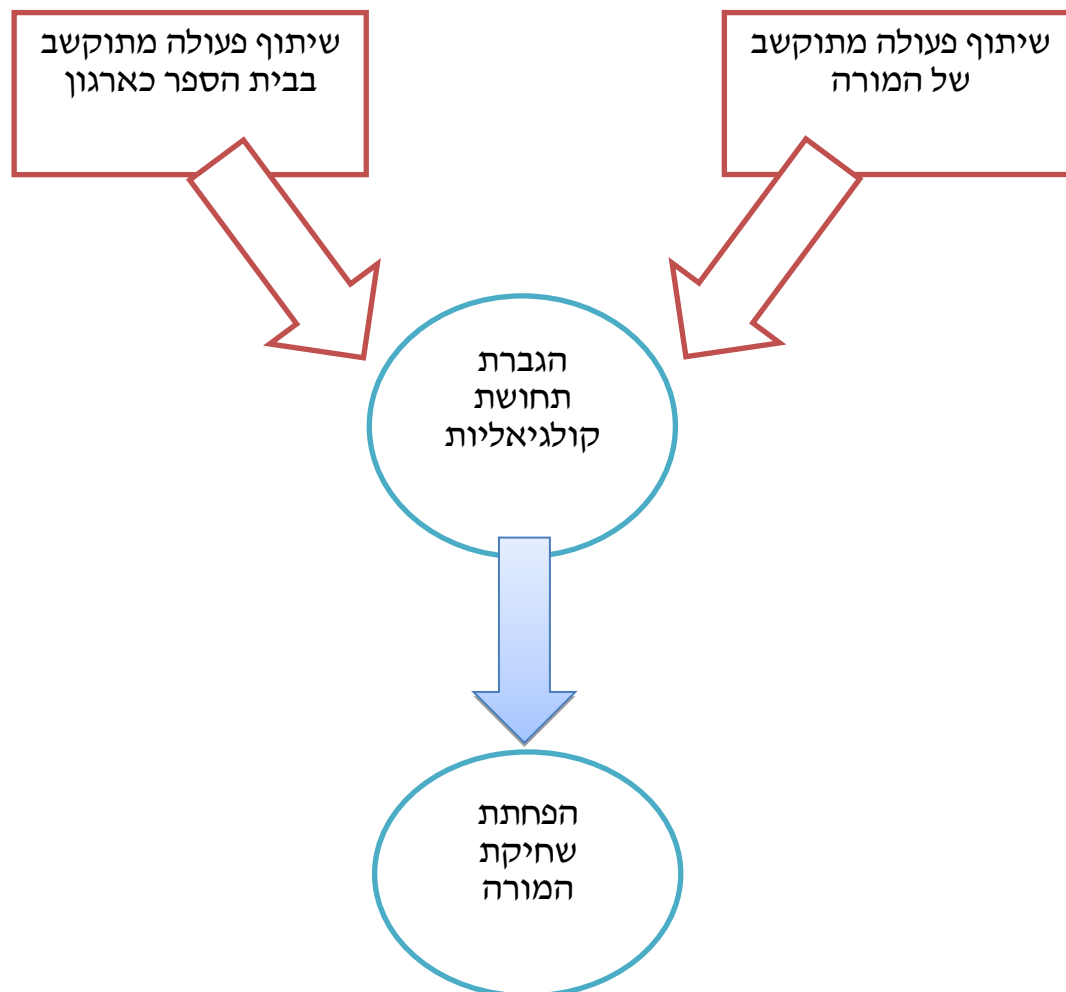
שחיקת מורים הינה תופעה ידועה במערכת החינוך בארץ ובעולם. אצל מקינאי-תומפסון (McKinney-Thompson, 2015) נטען כי נושא הלחץ והשחיקה אצל מורים החמיר בארבעת העשורים האחרונים. צוין כי שחיקת מורים עשויה להשפיע בין היתר על בריאות המורה, על היכולת להתמיד בעבודה ועל יכולת ההוראה. בשל כך חשוב למצוא גורמים שיסייעו בהפחתת התופעה. ארביב, אלישיב וצימרמן (2013) טענו כי בקרב מורים אשר מתקשים להתמודד עם דרישות התפקיד ואשר מלמדים בבתי ספר מעוטי משאבים, קיימת מידה גבוהה של שחיקה. אצל בוסקוט רולוף ובראון (Bousquet, 2012) צוין כי הסימפטומים של איש חינוך אשר חווה שחיקה הינם מורל נמוך, הערכה עצמית נמוכה ותשישות פיזית וכי שחיקת מורים הינה הסיבה השכיחה ביותר לעזיבת מורים אפקטיביים את המקצוע. עוד נטען כי ככל שהמורל של המורה גבוה יותר, כך גבוהים יותר הישגי התלמידים. לטענת רייכל (2008), הנפגעים מתוצאות הלחץ והשחיקה של המורים הם בעיקר ילדים צעירים או מתבגרים, אשר לא מסוגלים להתמודד עם תופעות אלו ולכן חשוב מאוד לאתר את גורמי הלחץ ועוצמת השחיקה.

מושג מרכזי ביחסי צוות נקרא "קולגיאליות". אצל רובינסון (Robinson, 2015) מוגדרת קולגיאליות כמגוון של התנהגויות אשר משקפות אכפתיות ודאגה לזולת. צוין כי קולגיאליות כוללת גם עבודה בדרכים שיתופיות. מחקרים שונים (Ham, McClure, 2008; Robinson, 2015) (2011); מתארים קולגיאליות כמפחיתה תחלופה של מורים, מעלה את האמונה העצמית של המורה ביכולתו, משפרת את התפוקה, מסייעת למציאת משמעות, לפתרון בעיות ולהתמודדות טובה עם מצבי אי-ודאויות. כמו כן נטען כי קולגיאליות משפרת את הסיפוק של המורה מעבודתו.

להגדרת שיתופיות ותקשורת מבוססות כלי תקשוב בין מורים נבחר המונח "שיתוף פעולה מתוקשב" (Computer supported cooperative work) CSCW. מונח זה נטבע כבר בשנות השמונים (Wolfing, Carreras, Antonia, Marc, 2010; Koch, 2008) ועם כניסת ה-web2 והרשת החברתית הורחב תחום זה לכיוון של תמיכה בשיתוף פעולה בארגונים (Koch, 2008). לפי וולפנג, קררס, אנטוניה ומארק (Wolfing, Carreras, Antonia, Marc, 2010) תחום זה מכיל בתוכו סביבת עבודה שיתופית – (Collaborative Working Environment) CWE.

מחקרים התייחסו לתופעת השחיקה ומצאו כי תמיכה חברתית, שיתוף פעולה ואינטראקציות חברתיות חיוביות עשויים להפחית אותה (מלאך-פיינס, 2011; פרידמן ולוטן, 1985; שירום, 1995; Rudow in Vandenberghe et al., 1999; פירסטטר, 2012; כץ, 2012). ממחקרים גם עלה כי תחושת קולגיאליות משפרת את רמת הסיפוק של המורה מן העבודה ומפחיתה תחלופה שהיא אחת מן התופעות הנגרמות בעקבות שחיקה (McClure, 2008; Ham, 2011; Robinson, 2015). אולם, ככל הידוע לנו, מחקרים בתחום לא בדקו, האם שיתוף פעולה מתוקשב בין מורים יכול להוות קשר מספיק חזק עם עמיתים, כך שיוכל לשפר את תחושת הקולגיאליות של המורה בבית הספר ולהפחית את מידת השחיקה שלו.

מחקר זה בדק מודל חדש לפיו שיתוף פעולה מתוקשב בבית הספר כארגון ו/או של המורה כפרט מגביר את תחושת הקולגיאליות של המורה וזו בתורה מסייעת בהפחתת שחיקת המורים. המחשה של המודל ניתן לראות באיור 1.

איור 1: מודל המחקר לפיו שיתוף פעולה מתוקשב בבית הספר כארגון ו/או של המורה כפרט מגביר את תחושת הקולגיאליות של המורה וזו בתורה מסייעת בהפחתת שחיקת המורים

לצורך בדיקת המודל, בוצע מחקר כמותי באמצעות שאלון אנונימי למילוי עצמי. מילאו את השאלון 107 מורים מהם 88 נשים. טווח גילאי משתתפי המחקר היה 22-67 ($M = 43.31$, $SD = 9.53$). השאלון הורכב מחמישה חלקים הבודקים את: רמת שיתוף הפעולה המתוקשב בבית הספר כארגון, רמת שיתוף הפעולה המתוקשב של המורה, תחושה של קולגיאליות, רמת השחיקה של המורה, משתני רקע ומאפיינים אישיים. השאלון נבנה על סמך שאלונים מוכרים אשר עוסקים בנושאים אשר עברו התאמה למציאות הישראלית. הוא עבר תיקוף מומחים, וכן בדיקת מהימנות כעקביות פנימית באמצעות מבחן אלפא של קורנבך (Cronbach–alpha).

ממצאי המחקר איששו באופן חלקי את המודל. נמצא שככל ששיתוף הפעולה המתקשב בבית הספר גבוה יותר, תחושת הקולגיאליות של המורה גבוהה יותר ($r(105)=0.17, p<0.05$). לא נמצא קשר מובהק בין רמת שיתוף פעולה מתקשב של המורים לבין תחושת הקולגיאליות שלהם. נמצא כי ככל שתחושת הקולגיאליות הייתה גבוהה יותר, כך מידת השחיקה הייתה קטנה יותר ($r(105)=-0.23, p<0.01$). בהתאם למודל האפריורי, שיתוף הפעולה המתקשב השפיע בעקיפין על מניעת שחיקת המורה: שיתוף הפעולה המתקשב של בית הספר הגביר את תחושת הקולגיאליות, וזו בתורה היוותה גורם שמיתן את שחיקתם של המורים. יש לסייג זאת בכך שהקשרים המתאמיים שנמצאו בממצאי השאלונים לא מצביעים בהכרח על הקשרים הסיבתיים שהוצגו במודל האפריורי, כלומר לגבי כל מתאם ייתכן הסבר בעל סיבתיות הפוכה לזו המוצגת במודל. את הממצאים הללו יש לסייג בכך שמדובר בשאלון ולא בניסוי מבוקר ולכן תתכן סיבתיות חלופית. ממצאים נוספים הראו שנשים חוות תחושה גבוהה יותר של קולגיאליות מגברים ושככל שהמשתתפים ותיקים יותר כך רמת השחיקה שלהם ירדה. למרות שהממצא האחרון הוא קאוונטר-אינטואיטיבי, עבודה זו מציעה לו הסבר המגובה בספרות המחקרית.

מעבר לממצאים האמפיריים ולמסקנות התיאורטיות יש למחקר השלכות מעשיות. ממצאי מחקר זה מעידים שחשוב לקדם שיתוף פעולה מתקשב ברמה בית ספרית על מנת לקרב את המורים אלו לאלו. כלי זה יכול לספק ממד נוסף ולא תחליף לממד הפיזי. מורה השייך לקהילה גם ברמה הווירטואלית ירגיש תחושת קולגיאליות גבוהה יותר ויהיה פחות שחוק. מורה כזה יהווה דוגמה חיובית לתלמידיו ולעמיתיו. מורה שאינו שחוק, מורה שמרגיש חלק מקבוצה, יכול להביא את הטוב שבו לתלמידיו. מורה כזה יכול להביא לתלמידיו איכות הוראה מגוונת, מותאמת, מעניינת ואיכותית יותר. מורה כזה יכול להכיל יותר את תלמידיו ולהביאם לתוצאות גבוהות יותר. מחקר זה מעלה את הצורך במחקרי המשך נוספים, אשר יבחנו את הקשר בין קידום תרבות ארגונית של שיתוף פעולה מתקשב לבין התרומה לציבור התלמידים והמורים בבתי הספר ובמחוזות השונים.

מספר מיון בספרייה:

371.33 כהן.הא תשע"ו

מספר מערכת:

002440143